doc. PhDr. Tomáš Surý, ArtD. Katedra spevu, Katedra teórie hudby, Katedra scénografie. Vysoká škola múzických umení v Bratislave. ORCID

Abstrakt: Príspevok je pripomenutím dvoch výročí, ktoré sa viažu k roku 2024. Pred 195 rokmi sa narodila a pred 135 rokmi zomrela grófka Ľudmila Zamoyska-Gizická (1829-1889). Článok má dve časti. V prvej sa venujem osobnosti Ľudmily Zamoyskej, jej pôsobeniu a významu pre slovenské hudobné a diplomatické dejiny. Ďalej sa uvádzam krátku reflexiu svojich doterajších činností, ktoré som v súvislosti s touto osobnosťou vykonal. V druhej, samostatnej časti, sa podrobne venujem zachovanej korešpondencii s Františkom Lisztom, ktorá je uložená v Štátnom archíve v Trnave.
Kľúčové slová: Ľudmila Zamoyska-Gizická, piesňová tvorba, habsburský viedenský dvor

Abstract

The post is a reminder of two anniversaries that are tied to 2024. Countess Ľudmila Zamoyska-Gizická (1829-1889) was born 195 years ago and died 135 years ago. The article consists of two parts. In the first, I focus on the personality of Ľudmila Zamoyska, her work and significance for Slovak musical and diplomatic history. Next, I present a brief reflection of my activities so far, which I have carried out in connection with that personality. In the second, separate part, I deal in detail with the preserved correspondence with František Lisz, which is stored in the State Archives in Trnava.
Key words: Ľudmila Zamoyska-Gizická, songwriting, Habsburg court in Vienna

Materiály vo fonde *Archív rodiny Zamoyski z Brestovian* v Štátnom archíve v Trnave dokumentujú viaceré okolnosti pôsobenia rodu Zamoyski na západnom Slovensku, najmä v ich rodovom sídle v Brestovanoch. Obsah fondu je ohraničený rokmi 1572 až 1928, dokumentuje teda pomerne široký časový horizont od konca 16. storočia až po prvú tretinu 20. storočia. Už z tejto skutočnosti vyplýva, že rodina Zamoyski bola počas niekoľkých storočí pevne ukotvená v prostredí západoslovenského regiónu.

Fond vznikal po častiach a v roku 1958 sa dostal do dnešného Štátneho archívu Bratislava.

Pracovníci archívu materiál vtedy len roztriedili na vecné skupiny a vyhotovil sa širší opis fondu pre potreby bádateľov. K inventarizácii fondu došlo neskôr, až v roku 1975. Napokon v roku 1979 vypracoval písomný inventár dr. Adam Balogh.[1] Táto nepublikovaná interná archívna pomôcka je dodnes jediným východiskom pre akékoľvek komplexné informácie o fonde. Dr. Balogh správne odhadol závažnosť tej časti fondu, ktorá pozostávala z hudobnín a prizval si k spracovaniu tejto časti fondu externého pracovníka Hudobnovedného ústavu Slovenského národného múzea Jána Chlapíka, ktorý pracoval podľa pokynov dr. Dariny Múdrej. Fond bol v minulosti viackrát predmetom pozornosti slovenských muzikológov. Za posledných dvadsať rokov to boli najmä Alexandra Tauberová, Jarmila Martinková, Miroslav Demko, Ľudmila Michalková, Tomáš Surý, Andrej Čepec. Od roku 2019 je celý fond z Bratislavy presunutý do Štátneho archívu v Trnave.[2]

Charakteristika fondu

V súčasnosti je fond štruktúrovaný do troch významových celkov:

1. Pomocné knihy (elenchy, dokumenty od 16. storočia, ktoré sa priamo netýkajú rodiny Zamoyski).
2. Spisový materiál:
3. rodové písomnosti (súkromno-finančné písomnosti, úradné písomnosti členov rodiny, korešpondencia, rozličné písomnosti súkromného charakteru),
4. správa majetkov (panstvo Malé Brestovany, ostatné majetky, rozličné písomnosti hospodárskeho charakteru).
5. Zbierka hudobnín.

Staršie písomnosti zo 17. až do konca 18. storočia majú na sebe najrôznejšie signatúry, ale je to len dokladom toho, že prechádzali z archívu do archívu meniacich sa majiteľov panstva. Potvrdzuje to predpoklad, že rodina si cenila písomnosti, ktoré dokumentovali jej život a činnosť. Pokiaľ ide o osobnosť a činnosť grófky Ľudmily Zamoyskej, najviac ju dokumentujú dve skupiny písomností: korešpondencia a zbierka hudobnín. Obe podávajú zasvätenému bádateľovi obraz o jej mieste v hudobnej kultúre západného Slovenska a stredoeurópskeho

priestoru. Treba pripomenúť, že z celkového rozsahu fondu Zamoyski zaberá pozostalosť po grófke Ľudmile Zamoyskej značnú časť. Bola teda „pôvodkyňou“ najväčšej a z pohľadu hudobnej historiografie aj najdôležitejšej časti fondu.

Korešpondencia

Fond je usporiadaný tak, že za jednu inventárnu jednotku sa považuje list jedného odosielateľa jednému adresátovi. Korešpondencia je veľmi rozsiahla, obsahuje celkom 4153 listov členov rodiny Zamoyski. Dotýka sa najmä súkromnej korešpondencie grófky Ľudmily Zamoyskej, ktorej z celkového uvedeného počtu prislúcha 2607 listov datovaných rokmi 1852 až 1887. Dá sa predpokladať, že napriek rozsahu, nie je ani zďaleka kompletná, keďže časť sa nachádza aj na iných miestach, napríklad v Hudobnom múzeu Slovenského národného múzea.

Ku korešpondencii Ľudmily Zamoyskej sú priradené aj vizitky (navštívenky), z ktorých sa vo fonde zachoval veľký počet, až 1594, bez ohľadu na to, či sú opatrené vlastnoručnými odkazmi majiteľov, alebo sú „čisté“. Samozrejme možno pripustiť, že v niektorých prípadoch priložené vizitky sa zdajú byť staršie, že pôvodne mohli byť určené aj inej osobe a nie všetky boli „adresované“ grófke Ľ. Zamoyskej.

Zaujímavou kapitolou pre bádanie by mohli byť aj ďalšie predmety, ako napríklad školské zošity, kalendáre, časopisy, plagáty, programy divadiel a koncertov, pozvánky, rôzne vstupenky a podobne.

Najväčšiu časť listov grófky Zamoyskej tvorí jej korešpondencia s manželom, grófom Tadeuszom Michalom Gizyckim (164 zachovaných listov), ďalej s jej synom grófom Jozefom Gizyckim (100 listov). Pomerne menšiu časť korešpondencie s najbližšou rodinou tvoria zachované listy s jej matkou, grófkou Eleonórou Gizyckou (30 listov). K ďalším patria napríklad kňažná Marie zu Hohenlohe-Schillingsfürst (78 listov), kňažná Marie Drucka-Lubecka (33 listov) atď. Pre slovenskú umenovedu sú pozoruhodným kontextom aj korešpondencia s rodičmi maliara Ladislava Medňanského, s barónkou Agátou a barónom

Dionýzom Medňanskými zo 70. rokov 19. storočia.

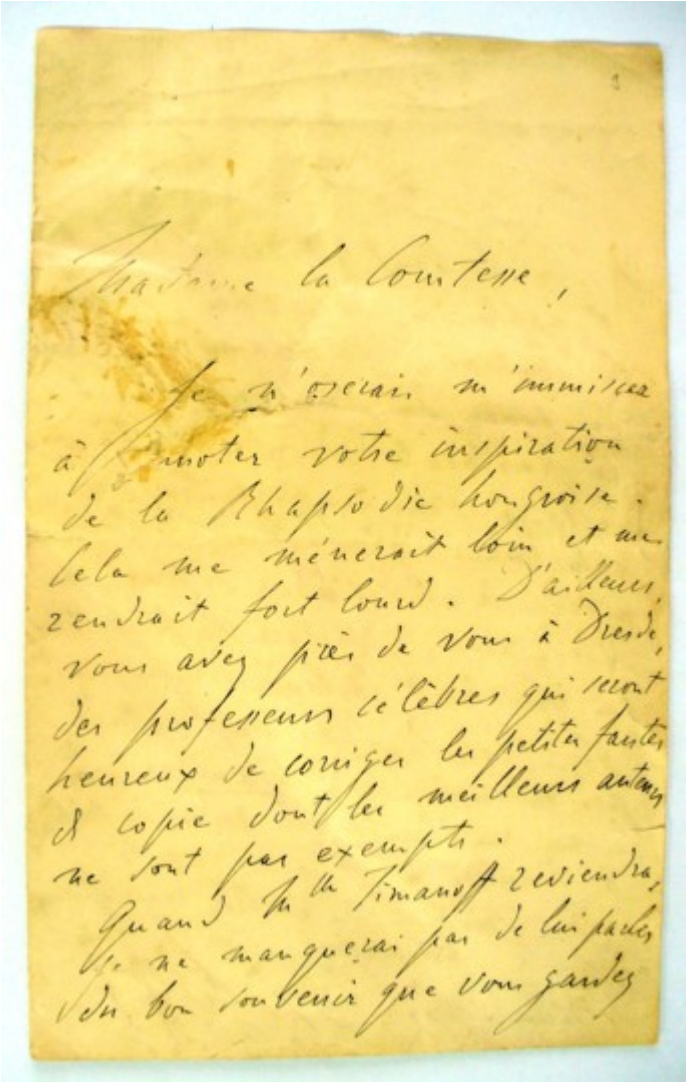
Pre hudobnú historiografiu majú najväčší význam listy s európskymi osobnosťami vtedajšieho hudobného sveta. Ide o päť listov s Franzom Lisztom z rokov 1877 až 1880, dva listy s Clarou Schumannovou z roku 1860 až 1865 a jeden list s bratislavskou rodáčkou, príležitostnou hudobnou skladateľkou, grófkou Stephánie Wurmbrandtovou-Vrábelyovou[3] z roku 1884.

Korešpondencia s Franzom Lisztom

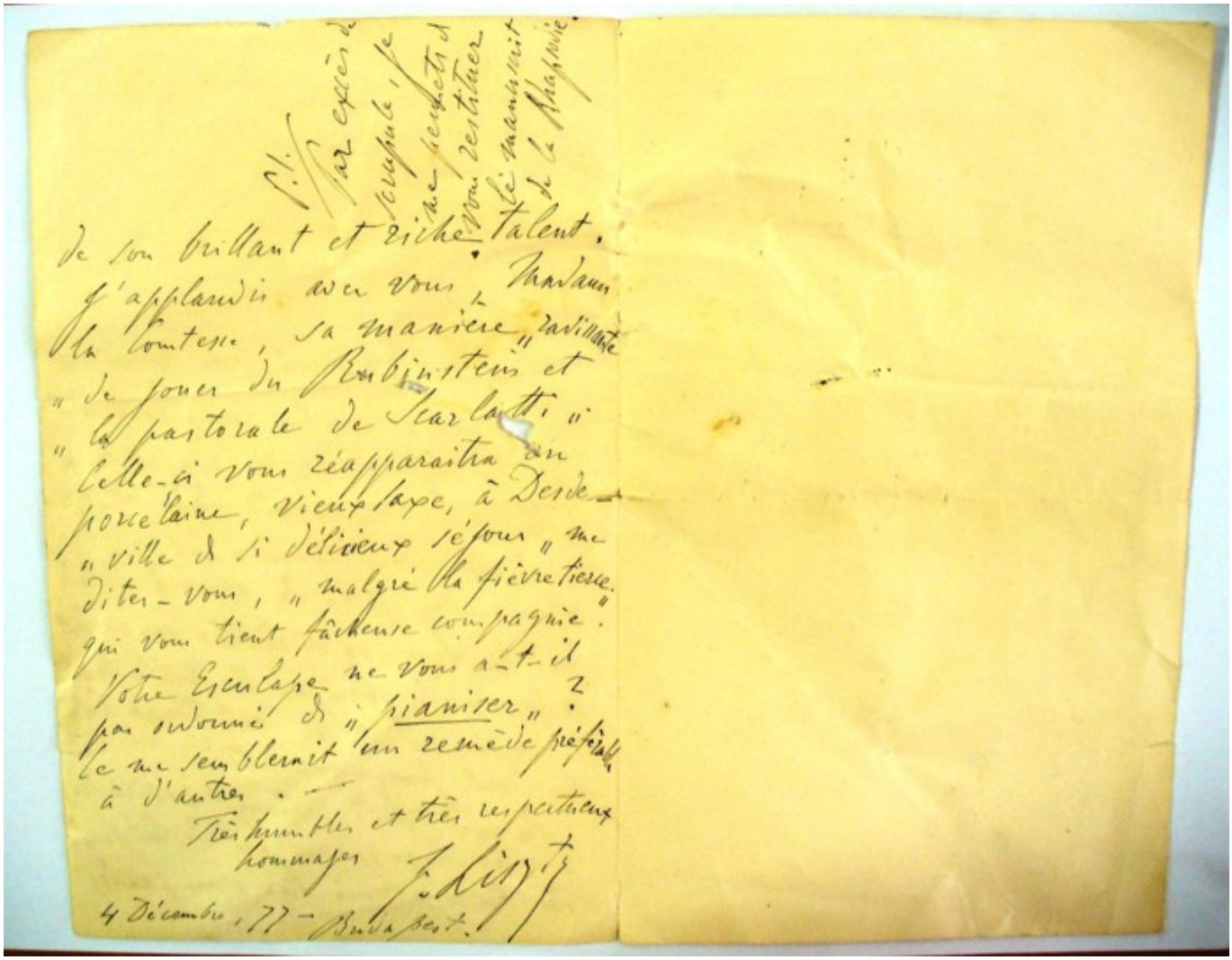
V Štátnom archíve Bratislava je uchovaných päť listov Franza Liszta, ktoré adresoval grófke Ľudmile Zamoyskej. Prvý je z decembra 1877, posledný z júna 1880, teda z časového rozpätia približne dva a pol roka. Jednotlivé listy obsahom spolu nesúvisia, no napriek tomu sú zaujímavým dokladom dobovej korešpondencie a spôsobu komunikácie. Poukazujú na súdobý spoločenský kontext a sú dôležité pre skutočnosť, že dokazujú okrem iného, že sa vtedy už renomovaný európsky hudobný skladateľ zaoberal Zamoyskej kompozíciami, ktoré mu grófka posielala na „hodnotenie“ s prosbou o prípadný komentár.

V nasledujúcom texte prinášam preklad týchto významných materiálov.

List č. 1: Budapešť, 4. decembra 1877 (obr. 1)

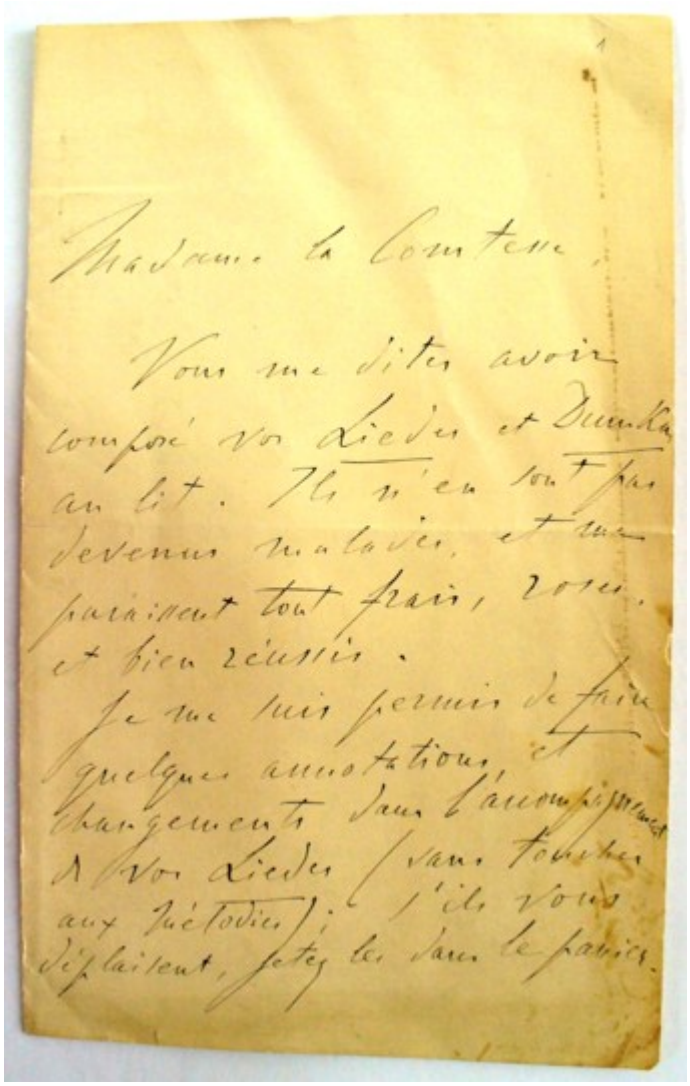
ISSN 2729-9031 ©Theatrica 2021-2026

„Nedovolil by som si poznámky k Vášmu tvorivému nadšeniu k Uhorskej rapsódii. Zaviedlo by ma to priďaleko a mohol by som byť neohrabaný. Ostatne, máte blízko pri Vás v Drážďanoch veľa slávnych profesorov, ktorí budú šťastní, keď budú môcť opraviť malé chybičky, ktorým sa nevyhnú ani najväčší autori. Keď sa vráti slečna Timanoffová nezabudnem jej spomenúť, aký dobrý dojem na Vás urobil jej skvelý a bohatý talent. Spolu s Vami, pani grófka, mam radosť zo spôsobu, „akým hrala Rubinsteina a la pastorale de Scarlatti“. Budete ju považovať za starodávny porcelán, v Drážďanoch, v meste tak príjemnom na odpočinok (ako vravíte), napriek nepríjemnej spoločnosti opakujúcich sa horúčok. Váš Esculap Vám nenariadil „preludovať“ („pianiser“), čo by som považoval za najlepší liek. S pokornou úctou 4 dec 1877 Budapešť“.

ISSN 2729-9031 ©Theatrica 2021-2026

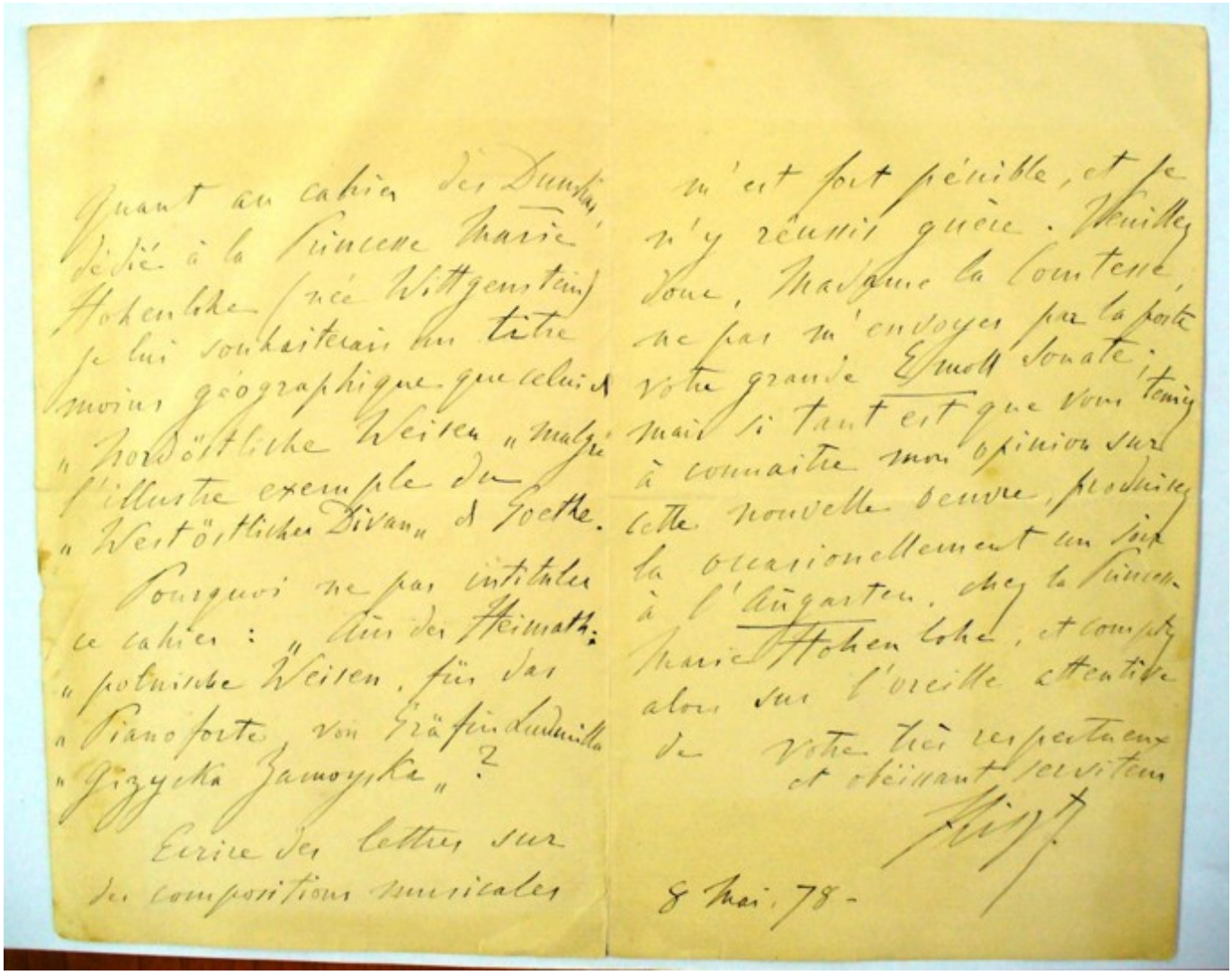
List č. 2: ?, 8. mája 1878 (obr. 2)

Madame la Comtesse,

Vous me dites avoir composé vos Lieder et Duetti au lit. Ils n'en sont pas devenus malaisés, et me paraissent tout frais, forts, et bien réussis.

Je me suis permis de faire quelques annotations, et changements dans l'accompagnement de vos Lieder (sans toucher aux Mélodies) ; s'ils vous déplaisent, jetez les dans le panier.

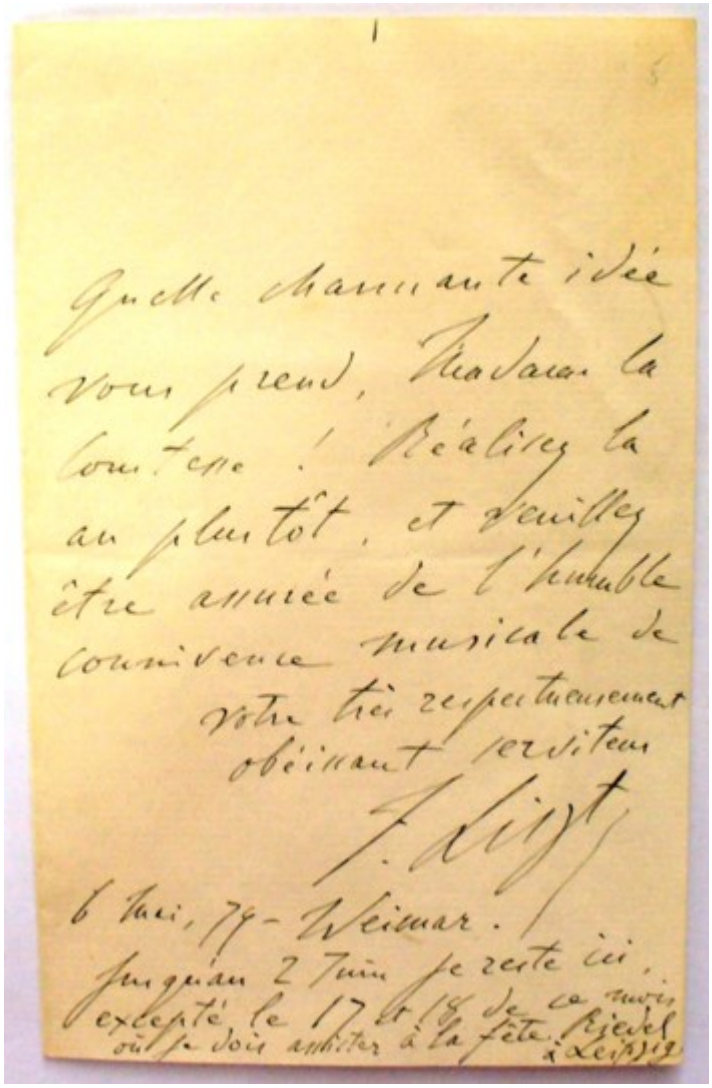

„Pani grófka,

hovoríte, že ste skomponovali vaše *Lieder* a *Dumki* na lôžku. Napriek tomu nie sú poznačené chorobou a zdajú sa mi svieže „ružové“ a vydarené. Dovolil som si zopár anotácii v sprievode v Lieder (bez zásahov do melódie). Ak sa vám nepáčia, pokojne ich hoďte do koša! Čo sa tyká zošitu „Dumki“ venovanému kňažnej Marii Hohenlohe (rodenej Wittgenstein), doprial by som mu menej „zemepisný“ názov ako „Nordöstliche Weisen[4]“ napriek slávnemu príkladu Goetheho „Westöstlicher Divan[5]“. Prečo nenazvať tento zošiť „Aus der Heimath, polnische Weisen, für das pianoforte von Gräfin Ludmilla Gizycka Zamoyska[6]“? Písať v listoch o

hudobných kompozíciách je pre mňa veľmi obtiažne a nerád sa k tomu pripájam. Ráčte mi preto, pani grófka, neposielať poštou Vašu veľkú Sonátu e mol, ale ak trváte na tom poznať môj názor na toto nové dielo, príležitostne ju uveďte na hudobnom večeri v Augartene u princeznej Marie Hohenlohe a rátajte s pozorným uchom Vášho úctivého a oddaného služobníka. F. Liszt 8. mája 1878“

List č. 3: Weimar, 6. mája 1879 (obr. 3)

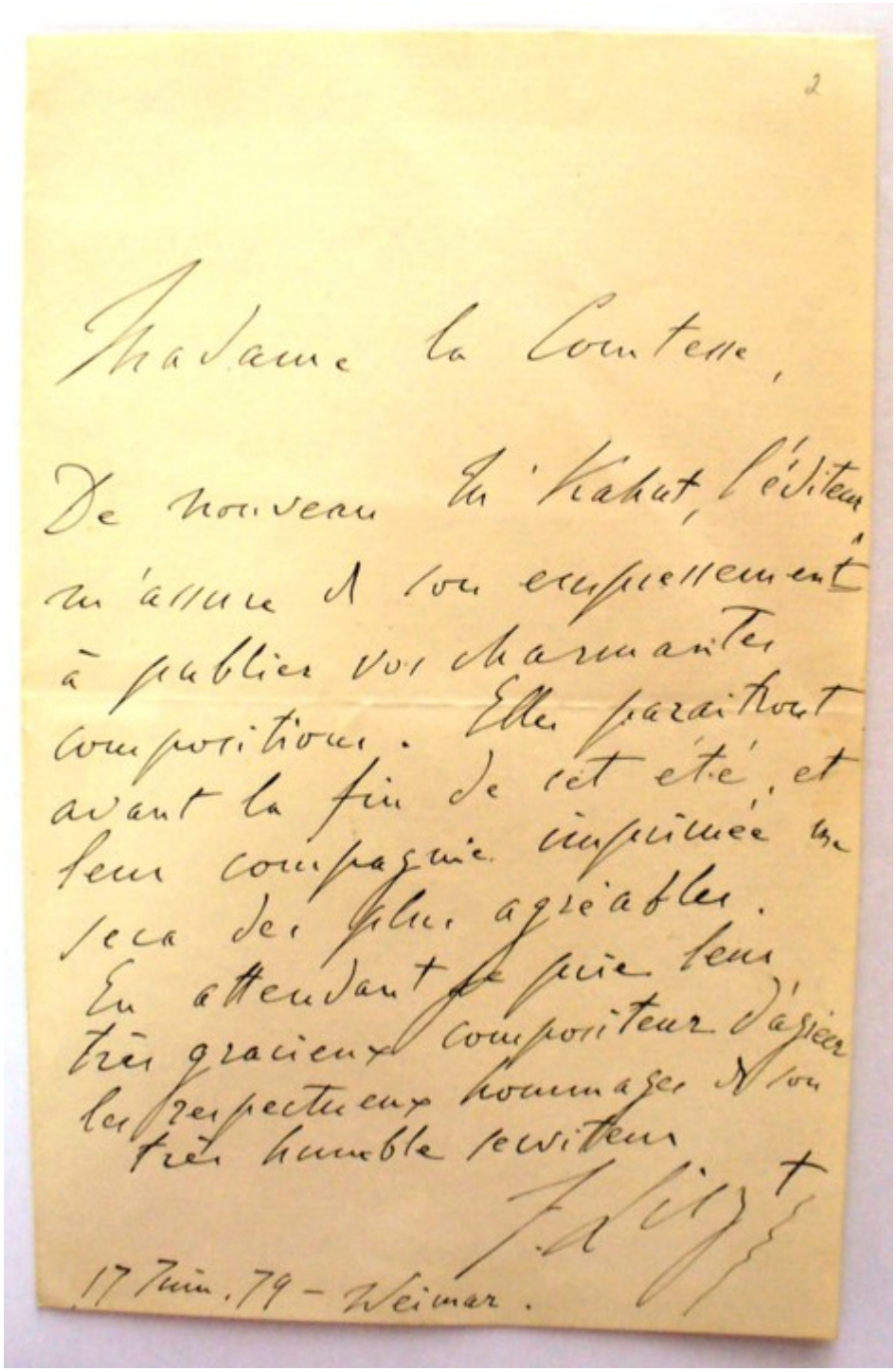
„Aký máte skvelý nápad pani grófka! Uskutočnite ho čo najskôr a ráčte byť uistená o úctivom

hudobnom spriaznení (spoločenstvo) od Vášho veľmi úctivého a poslušného služobníka F. Liszta

6. mája [18]79 Weimar

Až do druhého júna zostávam tu, okrem 17. a 18. tohto mesiaca, keď sa musím zúčastniť osláv Riedel v Lipsku.“

List č. 4: Weimar, 17. júna 1879 (obr. 4)

Madame la Comtesse,

De nouveau Un Kahut, l'éditeur m'adresse à son empressement à publier vos charmantes compositions. Elles paraîtront avant la fin de cet été, et leur compagnie empêchera les plus agréables. En attendant de pire tems, très gracieux compositeur d'agréer les respectueux hommages de votre très humble serviteur

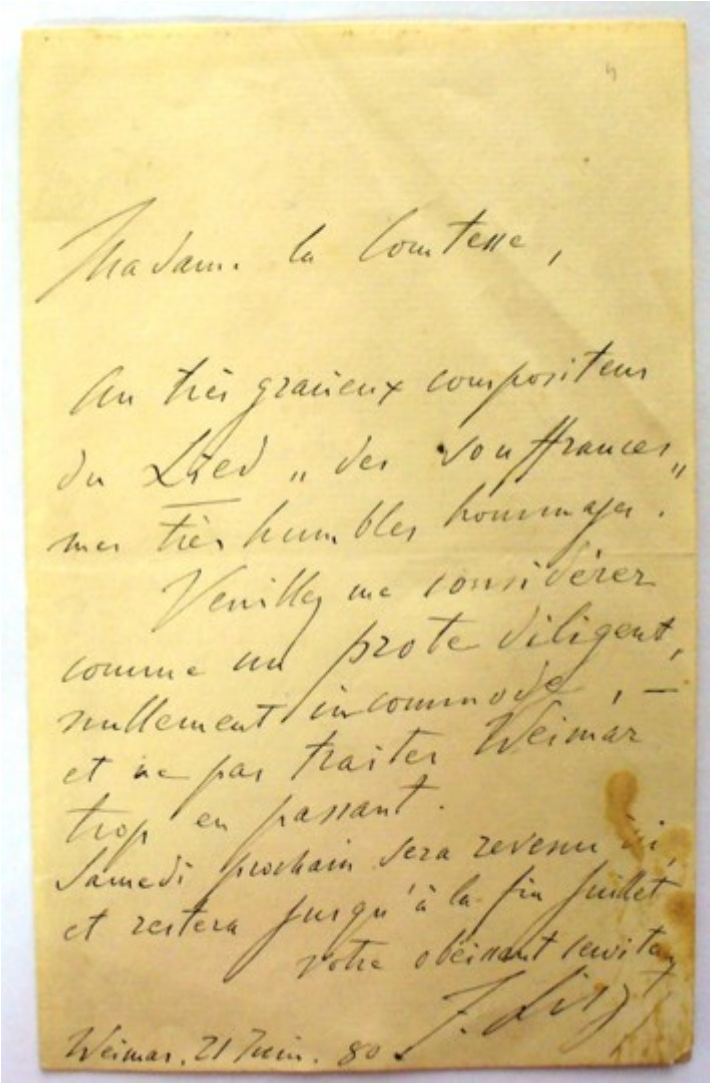
F. Liszt

17 Juin. 79 – Weimar.

„Pani grófka,

znovu ma pán vydavateľ Kahnt uisťuje o svojom presvedčení vydať Vaše pôvabné kompozície. Zjavia sa ešte koncom leta a ich tlačená podoba mi bude veľmi príjemná.
V očakávaní prosím ich milostivú skladateľku, aby prijala výraz úctivého rešpektu od svojho úctivého služobníka F. Liszt. 17. júna [18]79 Weimar“

List č. 5: Weimar, 21. júna 1880 (obr. 5)

„Pani grófka,

veľmi vzácnej skladateľke piesne *Trápenia* moje veľmi pokorné poklony. Ráčte ma považovať za veľmi snaživého hýbateľa, ktorému nepríde zaťažko, zastaviť sa vo Weimare. Na budúcu sobotu budem späť a zostanem do konca júla. Váš poslušný služobník. F. Liszt

Weimar 21. júna 1880“

Zbierka hudobnín

Hudobniny sú usporiadané v abecednom poriadku podľa mien autorov, pričom každý kus predstavuje samostatnú inventárnu jednotku. Notový materiál je bohatý a pestrý. Veľkú skupinu tvoria transkripcie pre štvorručný klavír, ako napríklad symfónie od Haydna a Mozarta. Dá sa usudzovať, že slúžili na súkromné muzicírovanie, prípadne na predvádzanie na domácich koncertoch.

Z kategórie klavírnych transkripcií sa vo fonde nachádzajú aj súdobé aktuálne skladby (napr. Liszt) a klavírne transkripcie vtedajších operných šlágrov od autorov ako napríklad Rossini, Meyerber (Dinorah, Afričanka), Wagner („potpourri“ z Tannhäusera a Lohengrina), Mascagni, ďalej transkripcie operných predohier (Mozart), operetné výbery (Strauss, Lehár) a množstvo ďalších skladieb tzv. salónnej hudby.

V domácom notovom archíve mala grófka Zamoyska aj kompletné klavírne výťahy najznámejších diel operných skladateľov polovice 19. storočia: Wagnera, Meyerbeera, Boita, Verdiho (Trubadúr, Aida). Bohato sú zastúpení z dnešného pohľadu „klasici“ 19. storočia: Schubert, Schumann, Brahms, Chopin (Eduty a Prelúdia), Franz Liszt. Významný zástoj majú klavírne školy a etudy (Czerny), ako aj súdobá hudba poľských skladateľov, okrem Chopina napríklad Antoni Kocipinski, Wojciech A. Sowinski, Stanislaw Moniuszko, W. Wolski, Jan Rózewicz, Michal Zawadzki. Skutočnosť, že grófka Zamoyska vlastnila vydania skladieb Marianne Czegkyovej, Stepfanie Wurmbrandt-Vrábelyovej atď. dokazuje, že sa zaujímala o hudbu svojich súčasníčok-skladateliek. Menej zastúpená je baroková hudba (Bach, Scarlatti), čo je ale v kontexte záujmov 19 storočia obvyklé. Notový materiál z domáceho archívu ukazuje na rozhľadenosť majiteľky v oblasti hudby a umenia a skutočnosť, že poznali

a hrávali „dobrú“ hudbu, súdobú aj hudbu klasicizmu.

Zbierka hudobnín obsahovala tiež notové texty, v ktorých boli cenné rukopisné poznámky od skladateľov Franza Schuberta a Roberta Schumanna, ako aj dirigenta Jonahha von Herbeck a podobne. V súčasnosti sa zachoval len obal, dokumenty chýbajú.

Nemenej zaujímavou kapitolou je aj zastúpenie rôznych súdobých hudobných vydavateľstiev, známejších (Schott, Ricordi) aj menej známych viedenských Kratochwill a Diabelli a Comp. Vydania notového materiálu rôznych kompozícií pochádzali z významných miest celej Európy: Leipzig, Berlín, Budapešť, Paríž, Štokholm, Berlín. Svedčí to o jej mimoriadnom záujme o aktuálne vydavateľské počiny.

Fond Archív rodiny Zamoyski z Brestovian ponúka široké možnosti odborného spracovania, dodnes ani jedna jeho časť nebola dostatočne prebádaná. Okrem toho, že fond obsahuje dôležité dokumenty k dejinám obce Brestovany, slúži už dlhší čas bádateľom z oblasti dejín hudby ako pramenný materiál. Korešpondencia skrýva v sebe ešte veľa dôležitých a zaujímavých údajov aj pre bádateľov iného študijného zamerania ako dejiny hudby, napríklad rodinné vzťahy, kultúrne prepojenia a vplyvy krajín patriacich do stredoeurópskeho priestoru.

---

[1] BALOGH, Adam: Archív rodiny Zamoyski z Brestovian 1572 – 1928, inventár, 1979, 172 s. Nepublikovaný text, archívna pomôcka-inventár.

[2] Predmetný archívny fond bol do Štátneho archívu v Trnave delimitovaný v roku 2019 v rámci archívnych delimitácií na základe rozhodnutia delimitačnej komisie odboru archívov a registratúr Ministerstva vnútra SR.

[3] Najnovšie sa autorke venuje monografia: LENGOVÁ, Jana: Stephanie Wurmbrand-Stuppachová (1849 − 1919) : Život, dielo, korešpondencia. Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV, 2019.

[4] Severovýchodné cesty.

[5] Západovýchodný diván = zbierka orientálnych básní.

[6] Z domova, poľské melódie so sprievodom klavíru od grófky Ludmily Gizyckej Zamoyskej.

ISSN 2729-9031 ©Theatrica 2021-2026